

VERA SMOLE
FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
LJUBLJANA, SLOVENIJA
vera.smole@ff.uni-lj.si

FRAZEMI S POIMENOVANJI ZA DOMAČE ŽIVALI V SLOVENSKEM VZHODNODOLENJSKEM ŠENTRUPERSKEM GOVORU

V slovenskem vzhodnodolenjskem govoru vasi Šentrupert in okolice je bilo zapisanih, pomenko in deloma oblikovno analiziranih 99 frazemov, ki vsebujejo poimenovanje za domačo žival. Frazemi so slovarsko urejeni in po pojavnosti v slovarskih virih primerjani s knjižnimi. Kar 30 od narečnih frazemov v knjižnih virih ni evidentiranih, kar vzpodbuja k nadaljnjim raziskavam narečne frazeologije. Dodanih je še 16 pregovorov in rekov, dobljenih ob zbiranju nestavčnih frazemov. Pri analizah so frazemi razdeljeni glede na pripadnost živali živalski vrsti. Pri pomenški analizi je ugotovljeno, katere so na človeka prenesene živalske lastnosti in vloge ter da so – pričakovano – večinoma negativne. Najpogosteje zastopane živalske vrste so *govedo* s 27, *pes* s 23 in *perutnina* s 16 frazemi, sledijo *kopitarji* z 11 in *mačka/-ček* z 10, nazadnje še *drobnica* s 7 in *prašiči* s 5 frazemi. Med posamičnimi živalmi je daleč na prvem mestu *pes* z 21 frazemi. Oblikovno je skoraj 60 odstotkov frazemov primerjalnih.

Ključne besede: *živalska frazeologija, narečna frazeologija in paremiologija, domače živali v frazemih, vzhodnodolenjski govor vasi Šentrupert*

1 Uvod

Glasoslovje, deloma oblikoslovje in tudi frazeologija vzhodnodolenjskega govora vasi Šentrupert in okolice je strokovni javnosti lahko znana iz več avtoričinih objav, zato se bomo tu osredotočili predvsem na analizo in ureditev zbranega frazeološkega gradiva,¹ ki ima kot eno od sestavin poimenovanje za domačo žival. Kot narečno pojmuje vso frazeologijo, ki je v rabi v nekem krajevnem govoru. Tako je eden od osnovnih namenov prispevka – ob siceršnjem pomanjkanju raziskav slovenske narečne frazeologije – predvsem gradivski, pri čemer je gradivo urejeno v slovar in vsebuje tudi podatke o tem, ali je v slovarskih knjižnih delih vsebovan, ter ali gre za pomensko enakost, podobnost ali različnost. Živalska frazeologija v slovenskih narečjih je bila primerjalno

¹ Frazemi so bili zbrani v letih 2002 in 2003 in dopolnjevani vse do zaključka prispevka. Glavna informatorka je bila Slavka Kovač, rojena 1940 v vasi Draga pri Šentrupertu, živeča na Veseli Gori, tj. na območju vzhodnodolenjskega šentruperskega krajevnega govora. Upoštevani so bili tudi frazemi, ki so se pojavili v obsežnem naboru besedil iz tega govora, ali pa so bili uporabljeni v pogovorih z domačini iz različnih vasi, ki upravno spadajo pod občino Šentrupert. Šentruperski govor je tudi avtoričin narečni govor.

do knjižne doslej obravnavana v nekaj slovenskih govorih na avstrijskem Koroškem, in sicer v dveh prispevkih (Karničar 1994, Trampusch 1999).² Domače živali kot (nek-daj) stalne človekove spremljevalke so s svojo podobo in lastnostmi nudile osnovo za preslikavo teh tudi na človeka in tako je nastalo veliko pregovorov, rekov in frazemov, ki so v jezik ujeli delček medsebojnih odnosov oziroma tudi vloge in položaja določene živali za posameznike in skupnost.

Zbranih 99 narečnih frazemov, ki ima eno od sestavin poimenovanje za domačo žival, smo pri pomenski analizi razdelili na več skupin, in sicer glede na živalsko vrsto (govedo, kopitarji, prašiči, drobnica, perutnina, pes, maček), v katero živalska sestavina spada. Taka razvrstitev je bila opravljena z namenom, (1) da bi se jasneje izrazile njihove lastnosti in vloge, preslikane na človeka, in s tem frazeološki pomen ter (2) da bi se pokazala številčnost pojavljanja določene živalske vrste v frazemih. Glede pojavnosti frazemov z določeno sestavino je opaziti njihovo zastarevanje v primerih, ko se je neposredni stik z živalmi prenehal ali je bil redek, kar pomeni, da je za obstoj frazema neposredna izkušnja pomembna (gl. npr. *junec*, *žrebec*).³

Oblikovno so med zbranimi frazemi najpogostejši primerjalni frazemi; teh je 57, 8 od njih je dvodelnih.

2 Pomenska analiza frazemov

Izstopajoče telesne značilnosti in lastnosti živali ali njihove vloge se po posameznih živalskih vrstah v frazemih odražajo sledeče.

GOVEDO

bik

- moč in (posledično) veljava: 2 **bosti se z bikom**,
- neumnost: 1 **bik neumni**, 3 **gledati (zijati) ko bik (tele) v nova vrata**,
- trma: 5 **trmast ko bik**,
- spolni nagon: 4 **star bik** tudi **bik stari moški**, *ki leta za mladimi dekleti (tudi kot zmerljivka zanj)*.

vol (junec)

- moč: 4 **močan ko vol (star. junec)**, 6 **tudi s parom volov ne**,
- neumnost: 2 **gledati ko zaboden vol**,

2 Oba prispevka obravnavata frazeme s sestavinami za vse živali, ne samo za domače. Prav tako avtorja vključujeta v analizo tudi pregovore in reke, ki so bili tu – enako kot frazemi s pridevniki kot sestavinami, izpeljanimi iz poimenovanja za domače živali, ter nekatere splošne oznake (živina, žival(da)) – zaradi preobsežnosti prispevka izpuščeni.

3 Pri tem opozarjamo, da je bila v raziskavo zajeta predvsem generacija, rojena pred 2. svetovno vojno, ki je imela vsaj z večino od živali še neposreden stik. Med živalskimi vrstami so bili sprva glede na pogostot reje najmanj številčni kopitarji, v zadnji četrtini prejšnjega stoletja pa se je množično opuščala tudi reja drobnice. Predpostavljam, da tako kot meni tudi moji in mlajšim generacijam veliko od teh frazemov ni več znanih.

- velikost: 3 **lačen, da bi vola pojedel, 7 za vola ubiti,**
- delavnost: 1 **garati ko vol (konj, črna živina),**
- objekt slabega ravnanja človeka z njim: 5 **tepen ko vol zelo tepen.**

krava

- žival, ki (po)pije velike količine: 4 **krava pijana, 6 pijan ko krava (mavra, čuha, tudi svinja), 7 piti (nažreti se ga) ko krava,**
- žival, ki ima dolg rep: **imeti jezik ko krava rep veliko govoriti, rad obrekovati,**
- objekt izkoriščanja: **imeti koga za molzno kravo.**

telek

- brezciljnost, zmedenost, nespametnost: 1 **letati kot telek brez glave (star.).**

kravica

- poseben položaj (vendar človeka, ne živali): 1 **kravice pasti.**

Tako **biku** kot **volu (juncu)** se pripisujeta moč in neumnost – v primerjavi s KJ pa neumnost skoraj ne teletu, saj je ta glede na frazem **mlad pa neumen** sama po sebi umevna. Volu se pripisuje še velikost, biku pa trma in spolni nagon. Pri **kravi** izstopa pitje velikih količin (seveda) vode, ki označuje nezmernost človekovega pitja, in je objekt izkoriščanja. **Telek**, kar je starejše poimenovanje za telička, je v svojem gibanju zaradi mladosti neorganiziran, zmeden, nespameten. Posebnost je frazem **kravice pasti**, ki označuje dojenčka, ležečega na trebuhu z dvignjeno glavo in oprt na roke; tako so v travi ležali pastirčki na paši.

KOPITARJI

konj

- delavnost: 3 **garati ko konj (vol, črna živina),**
- muhavost: 4 **imeti sto misli v eni minuti ko konj,**
- (velika) vrednost: 1 **biti na konju (star.), 2 ena beseda ni konj.**

kobila

- drugo: 1 **kovačeva kobila.**

žrebec

- moč, živahnost, lepota: 1 **biti pravi žrebec (zastar.), 2 brihten ko žrebec (zastar.), 3 skakati ko žrebec (zastar.).**

osel

- neumnost [(posledično) manjvrednost]: 2 **osel kronani, 1 imeti koga za osla (norca), 3 osle kazati.**

Govedo in kopitarje je mogoče primerjati zaradi podobne velikosti; vendar je bila množičnost reje govedu, zlasti krav in nekoliko manj volov, veliko večja, kar se odraža tudi v številu frazemov. **Konja** po delavnosti lahko primerjamo z volom, od govedu pa se loči po muhavosti in vrednosti. **Osel** ima z bikom, volom (in teletom) skupno neumnost; povsem zase pa je (bil) **žrebec** s svojo močjo, živahnostjo in hkratno lepoto. Frazem s sestavino **kobila** ni povezan z njeno lastnostjo ali funkcijo, pač pa z lastništvom.

DROBNICA

kozel

- navezanost na določeno hrano: 2 **navaditi se na kaj ko kozel na sol**,
- oddajanje smradu (v času parjenja in istočasne vročine): 3 **smrdeti ko medmašni kozel**,
- drugo: **kozle streljati**.

ovca

- lastnost ji določa pridevnik (črna, garjava, izgubljena), sama po sebi nima izstopajočih lastnosti: 1 **črna ovca neprijubljen, odstopajoč od drugih v slabem (za človeka)**, 2 **ko garjava ovca zanič, slaboten**, 3 **ko izgubljena ovca zmedeno, brez cilja**.

Drobnica je bila po lastnostih precej neopazna in s stališča tvorbe frazemov ne preveč zanimiva, ali pa je njihova raba že zamrla.

PRAŠIČI

prasica⁴

- grobo ravnanje s čim: 1 **delati s čim ko prasica z mehom**,
- ne ravno lep videz (zaradi umazanosti) in (posledično) neprimernost za okraševanje: 2 **ko bi prasici gartrožo 'vrtnico' v rit vtaknil (šalj., zastar.)**, 3 **pasati 'pristajati' komu kaj ko prasici sedlo**.

prase

- zaznamovanost trinajstega mladiča: 1 **ko (ta) trinajsto prase**.

Podobno kot drobnica tudi **svinje** s stališča tvorbe frazemov niso preveč zanimive, poudarjen je njihov ne ravno lep videz (verjetno iz časov, ko še niso živele v hlevih in so rile po blatu ter bile temu primerno umazane). Posebnost je najšibkejši od trinajstih mladičev – **prase**, ki je zaradi dejstva, da ima svinja samo dvanajst seskov, odveč oziroma zapostavljen.

PERUTNINA

kura

- žival, ki hodi zgodaj spat: 3 **iti s kurami spat <pa s petelini vstati>**,
- druge lastnost ji določa pridevnik (izgubljena, podgramasta): 4 **ko izgubljena kura zmedeno, brez cilja**, 1 **biti tak, ko podgramasta kura, kokoš (zastar.) potrto, klavrno se držati**,
- drugo: 2 **drži se, ko bi mu kure ves kruh pozobale**.

petelin (turški petelin(ček))

- zgodnje zbujanje: (3 **kura**) **iti s kurami spat pa s petelini vstati**, 2 **s petelini vst(aj)ati**,

⁴ Poimenovanje *prasica* za *svinjo* je v govoru nevtralnno.

- bahavost: 3 **se drži (šopiri, postavlja) ko petelin na gnoju**, 2 **držati se ko turški petelin**,
- stalni boj za prevlado: 1 **biti ko dva turška petelinčka**,
- živordeč petelinji greben: 4 **spustiti rdečega petelina**.

cvergelj

- majhnost, nebogljenost: 1 **biti še en cvergelj**, 2 **cvergelj mali**.

Perutnina je v frazemih prepoznavna po tem, da hodi zgodaj spat (z mrakom) in se zgodaj prebuja (z dnem), (**turški**) **petelin** še po svoji bahavosti in izraziti rdeči barvi grebena. Tako turški petelin kot **cvergelj**, ki sta manjši vrsti kokoši, tudi v frazemih nastopata zaradi svoje majhnosti in s tem nepomembnosti.

MAČEK in PES

maček

- navezanost na dom: 1 **biti <tak> ko zapečni maček**, 5 **komu ni drugega (za) posoditi ko starega mačka**, <ki sam nazaj pride>,
- je na preži: 2 **hoditi (tekati) okrog koga ko maček (mačka) okrog vrele kaše**,
- ima svetle oči: 4 **imeti oči kot maček**,
- drugo: 3 **imeti mačka**, 6 **kupiti mačka v žaklju**.

mačka

- nerazumevanje s psom: 1 **imeti se rad (zastopiti se 'razumeti se') ko pes pa mačka**,
- nevrednost: 2 **pijan, da je rekel mački botra**,
- prenašanje mladičev: 3 **prenašati kaj ko mačka mlade**.

pes

- nezavidljiv položaj: 1 **biti na psu**, 16 **spraviti na psa (kant) koga**,
- objekt slabega ravnanja človeka z njim: 2 **delati s kom <še slabše> ko s psom**, 10 **nagnati ko psa**, in (posledično) slabo počutje, življenje: 11 **nesrečen ko pes v cerkvi <ki ga vsak brcne>**, 14 **sestradan ko pes**, 19 **ubog (revež) ko pes na ketni 'verigi'**, 21 **zebsti ko psa koga**,
- lenoba: 9 **len ko pes (šek, šekast 'lisast' pes; [trot])**,
- manjvrednost: 12 **ni vreden, da bi ga pes poscal**, 17 **še pes ne povoha koga, kaj**,
- nagonsko ravnanje: 13 **pes (maček) pri klobasi ni še nikoli dolgo spal**, 15 **skočiti ko pes na kost**, 3 **je tako, ko bi dal psu (mački) klobaso**,
- nerazumevanje z mačko(m): 4 **imeti se rad (zastopiti se 'razumeti se') ko pes pa mačka**,
- lastnost določa pridevnik: 6 **ko stekel pes**,
- izražanje stopnjevanosti ravnanja: 7 **lagati se ko pes**,⁵ 8 **lagati se, ko pes teče**,
- drugo: 5 **iti ko pes po ledu**, 18 **tresti se ko pes na kuzli**, 20 **vedeti, kam pes taco moli**.

⁵ Če ne gre za okrajšavo frazema **lagati se, kot pes teče**, je to edini primer, ko se *pes* pojavi v vlogi intenzifikatorja.

Pri **mačku** je najbolj opazna lastnost navezanost na dom, da je (kot mačka) vedno na preži in da ima izrazito svetle oči (morda zato, ker so vidne tudi ponoči). Poleg nerazumevanja s psom je bila pri **mački** opazna navada, da skriva svoje mladiče in jih zato prenaša iz enega mesta na drugo ter da nima ravno velike vrednosti. Pri **psu** med več lastnostmi izstopa njegov slab položaj oziroma izrazito slab odnos človeka do njega in njegova manjvrednost ter nagonsko ravnanje.

3 Pogostost frazemov glede na živalsko vrsto

Kakor je razvidno iz spodnje preglednice, skupno največ frazemov tvorijo goveja živina (27), pes (23) in perutnina (16), sledijo kopitarji (11) in mačka (10), nazadnje še drobnica (7) in prašiči (5). Posamično je daleč na prvem mestu pes (21), sledijo krava (8), vol (7) in maček (7), vsa druga poimenovanja tvorijo le od enega do pet frazemov.

GOVEDO:	bik 5, junec 1, krava 8, čuha 1, mavra 1, kravica 1, telek 1, vol 7, skupaj 27 .
KOPITARJI:	kobila 1, konj 4, žrebec 3, osel 3, skupaj 11 .
DROBNICA:	koza 1, kozel 3, ovca 3, skupaj 7 .
PRAŠIČI:	prasica 4, prase 1, skupaj 5 .
PERUTNINA:	cvergelj 2, koklja 1, kura 4, petelin 3, turški petelin(ček) 2, pišče 1, raca 2, purman 'puran' 1, skupaj 16 .
MAČKA:	maček 7, mačka 3, skupaj 10 .
PES:	kuzla 'psica' 2, pes 21, skupaj 23 .

4 Prekrivnost narečnih frazemov s knjižnimi

V SSKJ in SF, primerjalnih frazemov pa tudi ne v HSRPF, od 99 zbranih narečnih frazemov ni evidentiranih 30 frazemov, dva frazema imata različna pomena: 2 **kuzla liže koga zastar.** 'zebe koga', knj. 'kdo je v težkem, neprijetnem položaju, v stiski'; 2 **ko garjava ovca** 'zanič, slaboten', knj. 'kdor zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico', pri šestih frazemih pa se pomen ujema deloma: pri frazemu 1 **naj koklja brcene koga** ima narečni frazem dva pomena, in sicer '1. izraža zavrnitev, nestrinjanje s kom; 2. izraža podkrepitev trditve', knjižni je samo 2. pomen; pri frazemu 1 **kozle streljati** je narečni pomen omejen na 'govoriti neumnosti' in ne tudi 'delati velike napake, neumnosti'; narečni frazem 5 **(ne) pasti krave skup** pri zanikanju enakosti s kom izraža predvsem nejevoljo, da kdo koga tika; narečni frazem 1 **kuzla skače v rit komu** izraža predvsem to, da 'čas priganja koga (pri kakšnem delu)' in ne da je na splošno 'kdo v težkem, zaviljivem položaju'; narečni frazem 2 **hoditi (tekati) okrog koga ko maček okrog vrele kaše** pomeni 'iskati pravo priložnost, da bi kaj vprašal, prosil' in ne na splošno 'ne upati si lotiti jedra problema'; narečni frazem 15 **skočiti ko pes na kost** pomeni sicer hlastno, hitro ne pa tudi popadljivo 'zgrabiti ponujeno priložnost, planiti na kaj'. Odsotnost frazemov, ki imajo za sestavino poimenovanje za vrsto živali, ki je knjižni jezik nima, ali je ta v knjižni jezik nesprejeta prevzeta beseda, vulgarizem ali groba zmerljivka, je zaradi

lastnosti knjižnega jezika razumljiva (4 **star bik** tudi **bik stari** 'moški, ki leta za mladimi dekleti', tudi kot 'zmerljivka zanj'; 1 **biti še en cvergelj** 'biti še majhen, nedorasel za kaj'; 2 **cvergelj mali rahlo slabš.** 'majhen, neogljen človek, otrok'; 3 **je kaj, ko bi kravi iz riti potegnil** 'je *kaj* (posamezni deli obleke) zelo zmečkano'; 4 **krava pijana** 'zmerljivka za pijanega človeka'; 12 **ni vreden, da bi ga pes poscal** 'je popolnoma ničvreden'; 1 **biti ko dva turška petelinčka** 'biti prepirljiv, kar naprej se tepsti'; 2 **držati se ko turški petelin** 'delati se pomembnega, držati se grobo (čeprav neupravičeno)'; 2 **ko bi prasici gartrožo 'vrtnico' v rit vtaknil šalj., zastar.** 'neprimerno, neustrezno (se obleči oziroma okrasiti)', vulgarno se morda sliši tudi 18 **tresti se ko pes na kuzli** 'zelo se tresti, drgetati (od mraza, vznemirjenosti ipd.)', podobno je v primerih besed, ki so v SSKJ označene kot narečne (1 **pijan ko čuha** 'zelo pijan'; 1 **biti tak, ko podgramasta kura, kokoš zastar.** 'biti potr, klavarno se držati'), kar je skupaj 12 frazemov, pri drugih 18 pa ni razlogov, da z določenimi prilagoditvami⁶ ne bi mogli biti del knjižnega sistema, četudi samo kot različice že obstoječim frazemom (5 **trmast ko bik** 'zelo trmast'; 1 **močan ko junec star.** 'zelo močan'; 4 **imeti sto misli v eni minuti ko konj** 'kar naprej se predomišljati'; 2 **navaditi se na kaj ko kozel na sol** 'zelo se navaditi na kaj'; 2 **drži se, ko bi mu kure ves kruh pozobale** 'držati se kisl, žalostno'; 4 **ko izgubljena kura** 'zmedeno, brez cilja'; 1 **biti <tak> ko zapečni maček bęt <tà:k> ku zapjèčęn má:čęk** 'biti len, držati se samo doma'; 4 **imeti oči ko maček** 'imeti svetle oči'; 5 **komu ni drugega (za) posoditi ko starega mačka, <ki sam nazaj pride>** 'izposojenega ne vrača'; 2 **delati s kom <še slabše> ko s psom** 'zelo grdo ravnati s kom'; 3 **je tako, ko bi dal psu (mački) klobaso** 'posojeno ne bo vrnjeno'; 5 **iti ko pes po ledu** 'hitro in prihuljeno' (tako se reče za koga, ki ponižno odide, ko ga kdo nažene); 13 **pes (maček) pri klobasi ni še nikoli dolgo spal** 'izkoristiti priložnost oz. naravnega nagona ni mogoče zatreti'; 19 **ubog (revez) ko pes na ketni 'verigi'** 'zelo reven in v težkem, brezizhodnem položaju'; 2 **ko bi race skubil** 'zamudno delo'; 1 **letati ko telek brez glave** 'brezciljno, zmedeno tekati sem in tja'; 2 **brihten 'poskočen, živahen' ko žrebec zastar.** 'zelo poskočen, živahen'; 3 **skakati ko žrebec zastar.** 'kar naprej, neprestano skakati').

5 Slovar narečnih frazemov s sestavinami za domačo žival

5.1 Zgradba geselskega članka in pomeni znakov

V osnovi je kot zgled služil *Hrvatski frazeološki rječnik* iz leta 2003 avtorjev Antice Menac, Željke Fink-Arsovski in Radomira Venturina (prim. Menac – Fink-Arsovski – Venturin 2003), zato je zgradba geselskega članka podobna kot v tem delu, enak je tudi pomen uporabljenih oklepajev.

Na začetku je zaporedna številka frazema s posamezno sestavino, ki omogoča lažjo orientacijo v razpravljalnem delu prispevka. Sledi fonetično poknjžena oblika frazema v slovarski obliki v okrepjenem tisku, njegov del v poševnem tisku daje informacijo o

⁶ Mišljena je npr. zamenjava narečnega veznika *ko* s knjižnim *kot*, zamenjava neknjižne prevzete besede s knjižno (npr. *brihten* z *živahen*), narečnih oblikoslovnih in skladenjskih posebnosti s knjižnimi itd.

rekciji, v poševnem, a ne krepkem tisku je tudi morebitni kvalifikator; neknjižne besede so v pomenskem narekovaju navedene s knjižno ustrecnico ali razlago. Za znakom • je podan fonetični (fonološki) zapis slovarske oblike frazema v poševnem tisku, za njim v pomenskih narekovajih pomen. V drugi vrstici je frazem v narečnem besedilnem (stavčnem) zgledu v poševnem tisku in za znakom minus (–) njegova fonetično poknjižena oblika. V četrti vrstici znak □ uvaja podatek o tem, ali se narečni frazem nahaja v pregledovanih slovarjih, tj. SSKJ SSF in HSRPF. Če se narečni frazem pomensko in oblikovno ujema s tam zapisanim, je za okrajšavo slovarjev SSKJ in HSRPF pridan znak +, medtem ko v tem primeru okrajšavi SSF sledi tudi zapis frazema in kvalifikator(ji), pomen pa le v primeru, ko se ta deloma ujema ali se ne ujema z narečnim, v primeru ujemanja pa je zapisan kot narečni pomen.⁷ Kadar slovarski okrajšavi sledi znak ~, pomeni (1), da se pomen narečnega in k njižnega frazema ujemata delno ali samo v enem od pomenov ter (2) da sta si frazema sestavinsko podobna, ne pa tudi enaka, pri čemer se pomena vsaj delno ujemata. Slovarski okrajšavi sledi lahko tudi znak –, če narečni frazem v slovarju ni naveden oziroma obravnavan.

Znotraj šentruperskih frazemov pomenita oklepaja naslednje: () v okroglih oklepajih so zamenljive sestavine, v <> lomljenih oklepajih so fakultativne sestavine; znaki v frazemih iz SSKJ, SSF in HSRPF so v skladu s tam rabljenimi.

5.2 Slovar

bik

1 **bik neumni** • *bèk naỳ:mən* 'zmerljivka za človeka, ki neumno, nespametno, neustrazno ravna'

Bèk naỳ:mən, ustá:u sje žie! – Bik neumni, ustavi se že!

□ SSKJ +, SSF –

2 **bosti se z bikom** • *buòst sje z bỳ:kam* 'nasprotovati človeku, ki ima večjo veljavo, moč'

A: *Ga buoš tuóžu?* B: *Á, gdỳ: sje-u pa z bỳ:kam buòu!* Z *bỳ:kam buòst sje na grìem.* – A: Ga boš tožil? B: A, kdo se bo pa z bikom bodel! Z bikom bosti se ne grem.

□ SSKJ +, SSF (73) **bòsti se z bikom** /ekspr.; pren., tudi z zanikanim velel. **ne bodi se/ nasprotovati človeku, ki ima večjo veljavo, moč; pripraviti se s trmastim človekom**

3 **gledati (zijati) ko bik (tele) v nova vrata** • *gliédat (zjèt) ku bèk (tjá:lje) u nó:ve urá:ta* 'gledati neumno, začudeno' *Glièda (zjà:) ku bèk (tjá:lje) u nó:ve urá:ta. (Takỳ:, zabudjá:n glièda.)* – Gleda (zija) kot bik (tele) v nova vrata. (Tako, zabodeno gleda.)

□ SSKJ +, SSF (73) **glédati kot bik v nôva vráta** /ekspr.; primera/ *zelo neumno ali začudeno*; sop.: **gledati kot zaboden bik; gledati kot tele v nova vrata**, HSRPF +

4 **star bik** tudi **bik stari** • *stàr bèk* tudi *bèk stà:r* 'moški, ki leta za mladimi dekleti', tudi kot 'zmerljivka zanj'

Stàr bèk, pa še na dà: mərỳ:. ■ *Jò:j, bèk stà:r, ka tje nà:j srà:m!* – Star bik, pa še ne da miru. ■ *Joj, bik stari, kaj te ni sram!*

□ SSKJ –, SSF –

⁷ To pomeni, da je v primeru ujemanja pomen narečnega frazema povzet pa SSF.

5 **trmast ko bik** • *tármast ku bək* 'zelo trmast'

Al-s tármast ku bək, dēj sę kej dapý:vã:-dat! – Ali si trmast kot bik, daj si kaj dopovedati 'poslušaj nasvete'!

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF – (**trmast kot osel (mula)**)

cvergelj

1 **biti še en cvergelj** • *bět še-n cviěrgel* 'biti še majhen, nedorasel za kaj'

Tī:-s še-n cviěrgel. – Ti si še en cvergelj 'petelin vrste malih kokoši'.

☐ SSKJ –, SSF –

2 **cvergelj mali** • *rahlo slabš. cviěrgel mà:l* 'majhen, nebogljen človek, otrok'

Kuà:-uš tì:, cviěrgel mà:l! – Kaj boš ti, cvergelj 'petelin vrste malih kokoši' mali!

☐ SSKJ –, SSF –

čuha

1 **pijan ko čuha (krava, mavra)** • *pjèn ku čù:xa (krá:va, mà:ura)* 'zelo pijan'

S-pjèn ku čù:xa (krá:va, mà:ura), spà:t pã:t. – Si pijan kot čuha (krava, mavra).

☒ Čuha in Mavra sta bili pogosti imeni krav.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

junec

1 **močan ko junec star. (vol)** • *mučà:n ku jú:nc (uòu)* 'zelo močan'

Je bių mučà:n ku jú:nc, sje nej nabənga dã:la ustrá:šu. – Je bil močan kot junec, se ni nobenega 'nikogar' ustrašil.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF – (**močan (močan) kot bik (vol)**)

kobila

1 **kovačeva kobila** • *kavá:čęva kubj:la* 'pojav, da to, kar kdo obdeluje, proizvaja ali se ukvarja s čim, ni na razpolago njemu samemu in njegovim bližnjim'

Tý:k dàru smųo pradà:l, damà: nas pa ziěbję, smųo ku kavá:čęva kubj:la. – Toliko drv smo prodali, doma nas pa zebe, smo kot kovačeva kobila.

☐ SSKJ +, SSF (349) **kováčeva kobila** / ekspr.; ed., pren./

koklja

1 **naj koklja brcne koga** • *nej kùoqlę bərcnję kięrga* '1. izraža zavrnitev, nestrinjanje s kom; 2. izraža podkrepitev trditve'

1. *Nej tje kùoqla bərcnję, čje takų: mį:slęš.* – Naj te koklja brcne, če tako misliš. 2. *Nej mje kùoqla bərcnję, čje nej rã:s takų:.* – Naj me koklja brcne, če ni res tako.

☐ SSKJ ~ šalj., SSF (351) ~ **naj kóklja brcne kóga** /šalj.; pren., v medm. rabi/ *izraža podkrepitev trditve*

konj

1 **biti na konju** (= *nov. biti na zeleni veji*) • *bět na kùoj* '1. priti iz težav (finačnih, opraviti težko delo, ozdraviti...); 2. uspeti, doseči cilj'

Zdēj səm pa žię na kùoj. – Zdaj se pa že na konju.

☐ SSKJ +, SSF (361) **bíti na kônju** / ekspr.; pren./ *uspeti, doseči cilj*

2 **ena beseda ni konj** • *ana bęsà:da nã:j kųòj* 'reči, prositi, vprašati ni nič hudega, nič ne stane'

Za kugà: pa na uprá:šęš, ana bęsà:da nã:j kųòj. – Zakaj pa ne vprašaj, (ena) beseda ni konj.

☐ SSKJ +, SSF (65) **beséda ní kònj** / ekspr.; primera, nikal. v povedni rabi/

3 **garati ko konj (vol, črna živina)** • *garàt ku kųòj (uòu, čã:rna žví:na)* 'zelo veliko, naporno in vztrajno delati'

Tá:klję, k-smųo mį: – laxkù garà:š ku kųòj, pa-nkųòl nęč nã:maš. ■ Učã:s je blu

trá:ba garàt ku kuòj (uòu, čórna žvì:na). – Takile, kot smo mi – lahko garaš kot konj, pa nikoli nič nimaš. ■ Včasih je bilo treba garati kot konj (vol, črna živina).

☐ SSKJ +, SSF (362) **garáti kot kònj** / ekspr.; primera/; sop.: **délati kot kònj; garati kot [črna] živina; garati kot vol**, HSRPF **delati (garati) kot konj**

4 **imeti sto misli v eni minuti ko konj** • *má:t stù: mì:sə̀l ɯ-ani mənù:t ku kuòj* 'kar naprej se predomišljati'

Mà:š stù: mì:sə̀l ɯ-ani mənù:t kə kuòj. ■ S-tà:k ku kuòj, mà:š stù: mì:sə̀l ɯ-ani mənù:t. – Imaš sto misli v eni minuti ko konj. ■ Si tak kot konj, imaš sto misli v eni minuti.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

koza

1 <tako/zdaj bo> **volk sit in koza cela** • <ta:kù:/zděj buo> *vàuk sət in kuá:za cá:la* '(da) bo prav za obe strani'

Sa zděj buo pa vàuk sət in kuá:za cá:la. – Saj zdaj bo pa volk sit in koza cela.

☐ SSKJ ekspr., SSF (1051) **[takó da] bo vólk sit in kôza céla** /ekspr.; prih., pren., v povedni rabi in načinovno, tudi sed. in pret./

kozel

1 **kozle streljati** • *kuá:zljə strá:lət* 'govoriti neumnosti'

Kuà: pa kuá:zljə strá:ləš? – Kaj pa kozle streljaš?

☐ SSKJ +, SSF (387) ~ **stréljati kôzle** /pog.; ekspr.; pren., mn., dov. **ustreliti kozla/ delati velike napake, neumnosti**

2 **navaditi se na kaj ko kozel na sol** • *navá:dət sje na kěj ku kuá:zu na sù:* 'zelo se navaditi na kaj'

Səm sje navà:dla na ta jò:gurt ku kuá:zu na sù:. – Sem se navadila na ta jogurt ko kozel na sol.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

3 **smrdeti ko medmašni kozel** • *smərdət ku mumà:šə̀n kuá:zu* 'zelo smrdeti'

*Smərdì:š ku mumà:šə̀n kuá:zu, umì-sje žə-
-nkàt!* – Smrdiš ko medmašni kozel.

☐ SSKJ ~ **smrdi kot kozel**, SSF (387) **smrdéti kot (medmašni, o sv. Jakobu) kôzel**; sop. **smrdeti kot dihur; smrdeti kot kuga**

krava

1 **imeti jezik ko krava rep** • *mət já:zək ku krá:va rjep* 'veliko govoriti, rad obrekovati'

Je šlà, pa mu-j usjè sčvəkà:la, ma já:zək ku krá:va rjep. – Je šla, pa mu je vse sčvekala, ima jezik ko krava rep.

☐ SSKJ +, SSF (399) **iméti [dólğ, ták] jèzik ku krá:va rép** /ekspr.; primera, pren., tudi **kravji rep/ biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik**, HSRPF +

2 **imeti koga za molzno kravo** • *mət kiér-ga za mà:uzna krá:vo* 'izkoriščati koga (ponavadi materialno ali finančno)'

Sa ga nà:maje rá:t, ga mà:je buol za mà:uzna krá:vo pər xj:š. – Saj ga nimajo radi, ga imajo bolj za molzno kravo pri hiši.

☐ SSKJ + = SSF (400) ~ **[kot] mólzna krá:va** /ekspr.; pren., navadno v povedni rabi, tudi kot primera/ *kar se da zelo izkóriščati*

3 **je kaj, ko bi kravi iz riti potegnil** • *je kěj ku-p krá:u z rj:t putiégnu* 'je kaj (posamezni deli obleke) zelo zmečkano'

Mà:š tá:kvo srá:jca, ku-b je krá:u z rj:t

putiégnu. – Imaš tako srajco, ko bi jo kra-
vi iz riti potegnil.

☐ SSKJ –, SSF –

4 krava pijana • *krà:va pjà:na* 'zmerljiv-
ka za pijanega človeka'

*Prasnèta krà:va pjà:na, sę spët usjë
pusvëjàu!* – Presneta krava pijana, si spet
vse posvinjal!

☐ SSKJ –, SSF –

5 (ne) pasti krave skup • *nje pàst krá:vje
skęp* 'izraža nejevoljo, da kdo koga tika;
izraža zanikanje enakosti s kom'

*Sę nã:sma mï:dva krá:vje skęp pá:sla;
abnã:šęj sje, ku sje spduòp.* – Saj nisva
midva krave skup pasla; obnašaj se, ko se
spodobi.

☐ SSKJ ekspr., SSF (400) ~ **[kot da] sva
kráve skúpaj pásla** /ekspr.; iron.; kot
vprašanje, tudi primera/ *izraža zanikanje
enakosti s kom*

**6 pijan ko krava (mavra, čuha, tudi
svinja)** • *pjèn ku krá:va (mà:úra, čù:xa)*
'zelo pijan'

*Puglëj sje, sę spët pjèn ku krá:va (mà:úra,
čù:xa); dje te nã:j srã:m!* – Poglej se, si
spet pijan ko krava (mavra, čuha); da te
ni sram!

☐ SSKJ +, SSF (401) **pijàn kot kráva** /
pog., ekspr.; primera, v povedni rabi, tudi
s **kakor**;/ sop. **pijan kot muha**; **pijan kot
svinja**, HSRPF +

7 piti (nažreti se ga) ko krava • *pët ku
krá:va (nažãrt sje ga) ku krá:va* 'zelo, ve-
liko (po)piti'

*Nëxęj pët ku krá:va, kdù:-tje-ų pa
praná:šęų. ■ Sje ga-j nažãru ku krá:va,
zděj pa spi:.* – Nehaj piti ko krava, kdo te
bo pa prenašal. ■ Se ga je nažrl ko krava,
zdaj pa spi.

☐ SSKJ –, SSF (401) **píti kot kráva** /
pog., ekspr.; primera, dov. **napiti se**;/
sop.: **píti kot žaba**; **píti kot mavra**; **píti
kot žolna**, HSRPF +

**8 <še> krave se bodo smejale komu,
čemu** • *šje krá:vje sje bùòda smãjà:le
kiérmu/kuòm* 'je kaj smešno, neumno, ne-
mogoče'

*Sa si tę bùòda šje krá:vje smãjà:le, čje-ųš
šù u tãm uòn.* – Saj se ti bodo še krave
smejale, če boš šel v tem ven.

☐ SSKJ nižje pog., SSF (403) **[še] kráve
bi se smejále kómu/čému** /nižje pog.;
mn., pren., tudi prih./

kravica

1 kravice pasti • *krá:ųcije pàst* 'ležati na
trebuhu z dvignjeno glavo in oprt na roke
(o dojenčku, majhnemu otroku)'

*Nãš Jų:re žje krá:ųcije pá:sje, kubacã: pa
šje nje.* – Naš Jure že kravice pase, koba-
ca pa še ne.

☐ SSKJ +, SSF (404) **krávice pásti** /
ekspr.; pren./

kura

**1 biti tak, ko podgramasta kura, kokoš
zastar.** • *bët tà:k, ku pudgrã:masta kų:ra
(kukų:š)* 'biti potr, klavrno se držati'

*Dęnęs sãm pa tá:ka, ku pudgrã:masta
kų:ra/kukų:š.* – Danes pa sem taka, ko
podgramasta kura/kokoš.

☑ Podgramasta kura/kokoš je bila tista, ki
so jo poveznili pod gajbo ali kaj podobne-
ga, da ni šla nest na sosodov skedenj.

☐ SSKJ –, SSF –

2 drži se, ko bi mu kure ves kruh pozobale • *sje kdù: dãržj:, ku bi mu kų:rje uòs
krãx puzabã:lje* 'držati se kislo, žalostno'
*Sje dãržj:š, ku-p ti kų:rje uòs krãx pu-
zabã:lje; kugã: je pa blj:?* – Se držiš, ko

bi ti kure ves kruh pozobale; kaj je pa bilo?

☐ SSKJ –, SSF –

3 **iti s kurami spat** <pa s petelini vstati> • *jēt s kù:ram spà:t* <pa s pētēlī:nəm ustàt> 'zelo zgodaj iti spat (in potem zgodaj vstati)'

Jēst griēm rá:da s kù:ram spà:t, pa zgù:dej ustà:nəm. ■ *Nà:rbu:l je jēt s kù:ram spà:t pa s pētēlī:nəm ustàt.* ■ *Pulá:t je blu trá:ba jēt s kù:ram spà:t pa s pētēlī:nəm ustàt.* – Jaz grem rada s kurami spat, pa zgodaj vstanem. ■ Najbolje je iti s kurami spat, pa s petelini vstati. ■ Poleti je bilo treba iti s kurami spat, pa s petelini vstati.

☐ SSKJ +, SSF (438) **íti s kúrami spát, hodíti s kúrami spát** /ekspr.; pren., mn., dov. iti/

4 **ko izgubljena kura** • *ku zgēbljá:na kù:ra* 'zmedeno, brez cilja'

Žje cã:u dà:n tá:plēm ku zgēbljá:na kù:ra, ná:səm šje nēč pá:mətəŋga nardī:la. – Že cel dan tapljem ko izgubljena kura, nisem še nič pametnega naredila.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

kuzla

1 **kuzla skače v rit komu** • *kù:zla ská:čje u rēt kiērmu* 'čas priganja koga (pri kakšnem delu)'

Buo muògu buòl puxì:tēt, mu kù:zla u rēt ská:čje. – Bo moral bolj pohiteti, mu kuzla v rit skače.

☐ SSKJ –, SSF (441) ~ **kúzla skáče v rít kómu** /vulg.; pren./ *kdo je v težkem, neprijetnem položaju, v stiski*; sop.: **kuzla začne lizati koga**

2 **kuzla liže koga** zastar. • *kù:zla lǐ:žje kiērga* 'zebe koga'

Mǐe takù kù:zla lǐ:žje u tej bú:ri. – Me tako kuzla liže v tej burji.

☐ SSKJ –, SSF – [(442) **kúzla začne lizati kóga** /vulg.; pren./ *kdo je v težkem, neprijetnem položaju, v stiski*]

maček

1 **biti** <tak> **ko zapečni maček** • *bēt <tà:k> ku zapìèčēn má:čēk* 'biti len, držati se samo doma'

S-tà:k ku zapìèčēn má:čēk; sprá:u se žje kàm! ■ *Dēj šje maṽ zmì:gat kàm, s-tà:k ku zapìèčēn má:čēk.* – Si tak kot zapečni maček; spravi/pojdi že kam! ■ Zmigaj se (pojdi) kam, si tak kot zapečni maček.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

2 **hoditi (tekati) okrog koga ko maček okrog vrele kaše** • *xuá:dēt (tá:kat) akul kiērga ku má:čēk akul urá:lje ká:šje* 'iskati pravo priložnost, da bi kaj vprašal, prosil'

Je xuá:du (tá:kau) akul mǎne ku má:čēk akul urá:lje ká:šje; sǎ sē mē-j kar zdá:u, dje-u atù gnà:r má:t. – Je hodil (tekal) okrog mene kot maček okoli vrele kaše; saj se mi je kar zdelo, da bo hotel imeti denar.

☐ SSKJ ~ (mačka), SSF ~ (495) **hodíti kot máčka okrog vréle káše** /ekspr.; primera, tudi **kot maček/** *ne upati si lotiti jedra problema*, HSRPF +

3 **imeti mačka** • *mēt má:čka* 'slabo se počutiti zaradi predhodne pijanosti'

Pù:st ga, dēnēs ma má:čka, sa ga učìerej spēt pì:l. – Pusti ga, danes ima mačka, so ga včeraj spet pili.

☐ SSKJ –, SSF (492) **iméti máčka** /ekspr.; ed., pren./ *slabo se počutiti, biti nerazpoložen, navadno po nezmernem uživanju alkohola*

4 **imeti oči ko maček** • *mět ačj: ku má:čk*
‘imeti svetle oči’

Ma tá:ke ačj: ku má:čk. – Ima take oči ko maček.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

5 **komu ni drugega (za) posoditi ko starega mačka**, <ki sam nazaj pride> • *kuòm nà:j drj:zga za pusuódet ku stá:rga má:čka, (kẹ sà:m nazà:j prj:dje)* ‘izposojenega ne vrača’

Mu nà:j drj:zga za pusuódet ku stá:rga má:čka, kẹ sà:m nazà:j prj:dje. – Mu ni drugega za posoditi ko starega mačka, ki sam nazaj pride.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF +

6 **kupiti mačka v žaklju** • *kj:pět má:čka ỳ žà:kli* ‘kupiti kaj, ne da bi stvar prej videl, poznal’

Puká:š, čẹ čẹš, má:čka ỳ žà:kli žje na bùom kẹpvàù. ■ *Sje splòx zavá:da, de-j kj:pu má:čka ỳ žà:kli?* – Pokaži, če hočeš, mačka va žaklju že ne bom kupoval. ■ Se sploh zaveda, da je kupil mačka v žaklju?

☐ SSKJ +, SSF (493) **kupíti máčka v žáklju** /ekspr.; pren./

7 **pretolči (pretepsti) koga ko mačka** • *pratàùčt (pratièpst) kiérga ku má:čka* ‘zelo pretolči (pretepsti) koga (ponavadi kot groznja)’

Tje-m pratàùku (pratiépu) ku má:čka, čẹ tje šẹ-nkat dabj:m tỳ:kej! Tje-m pratiépu ku má:čka, čje na-ùš nìexau gùobec vartj:t! – Te bom pretepel kot mačka, če te še enkrat dobim tukaj! Te bom pretepel kot mačka, če ne boš nehal vrtiti gobec!

☐ SSKJ –, SSF (494) **pretèpstí kóga kot máčka** /ekspr.; primera/; sop.: **pretepsti koga kot psa**

mačka

1 **imeti se rad (zastopiti se) ko pes pa mačka gl. pes**

2 **pijan, da je rekel mački botra** • *pjèn, de-j riéku mà:čki buótra* ‘ne se zavedati dejanj zaradi opitosti’

Je biù pjèn, de-j riéku mà:čki buótra. – Je bil pijan, da je rekel mački botra.

☐ SSKJ +, SSF (496) **pijàn, da je máčki bótra rékel; pijàn, da je máčki bótra rékel** /ekspr.; primera/ *zelo pijan*

3 **prenašati kaj ko mačka mlade** • *praná:šet kej ku mà:čka mlà:dje* ‘stalno, nenehno in brez potrebe prenašati kaj’

Praná:šẹš tỳ: ku mà:čka mlà:dje; pù:st tám, pa jè. – Prenašaš to kot mačka mlade, pusti tam, pa je!

☐ SSKJ +, SSF (496) **prenášati kàj kot máčka mláde** /ekspr.; primera/ *stalno, nenehno prenašati kaj*, HSRPF +

mavra

1 **pijan ko mavra (čuha, krava)** • *pjèn ku mà:ura* ‘zelo pijan’

S-pjèn ku mà:ura (čj:xa), spà:t pà:t. – Si pijan ko mavra (čuha), spat pojdi.

☐ SSKJ +, SSF (506) **pijàn kot [bòžja] mávra** /ekspr.; primera/; sop.: **pijan kot krava**, HSRPF +

osel

1 **imeti koga za osla (norca)** • *mět kiérga za á:sla (ná:rca)* ‘norčevati se iz koga’

Njè mjè mět za á:sla (ná:rca), tu bù:l pu-zná:m ku tỳ:. – Ne imej me za osla (norca), to bolje poznam kot ti.

☐ SSKJ –, SSF (647) **iméti kóga za ôsla** /ekspr.; pren./

2 **osel kronani** • *ùà:su krùonan* ‘zelo neumen, nespameten človek, ponavadi kot zmerljivka’

*Ūà:su krùṇan, ka-s mî:slu, dę tje nà-
-uda dÿ:bę!/?* – Osel kronani, kaj si
mislil, da te ne bodo dobili!

☐ SSKJ –, SSF (647) **krónan(i) ôsel**
/pog., ekspr.; pren., tudi kot psovka/
zelo neumen, nespameten človek; prim.
stari osel

3 **osle kazat** • *á:sle ká:zat* ‘napraviti
posebno kretnjo v znak norčevanja’

Tÿ: mi pa žjè na buṣṣ á:sle ká:zaŷ! – Ti
mi pa že ne boš osle kazal!

☐ SSKJ +, SSF ?

ovca

1 **črna ovca** • *čérna áŷca* ‘neprijatelj,
odstopajoč od drugih v slabem (za
človeka)’

U ŷsà:ki dəržj:n je kàšna čérna áŷca.
– V vsaki družini je kakšna črna ovca.

☐ SSKJ +, SSF (653) **črna ôvca** /
ekspr.; pren., v povedni rabi/ *kdor je v*
primerjavi z drugimi drugačen, slab

2 **ko garjava ovca** • *ku gá:rjęva áŷca*
‘zanič, slaboten’

S-tà:k ku gá:rjęva áŷca; dę mau
puskórp zà:sjē. – Si tak ko garjava
ovca; poskrbi malo zase.

☐ SSKJ = SSF (653) ~ **gárjava ôvca** /
ekspr.; pren., tudi kot primera/ *kdor za-*
radi negativnih lastnosti slabo vpliva
na okolico, HSRPF –

→ **ko podgramasta kokoš**

3 **ko izgubljena ovca** • *ku zgęblá:na*
áŷca ‘zmedeno, brez cilja’

Tá:pa akÿ:l ku zgęblá:na áŷca. – Tapa
okoli kot izgubljena ovca.

☐ SSKJ –, SSF (654) ~ **[kot] izgub-**
ljéna ôvca /ekspr.; pren., tudi kot pri-
mera/ človek brez cilja, brez smisla
življenja, HSRPF –

→ **ko izgubljena kura**

pes

1 **biti na psu** • *bęt na psi* ‘biti brez vsega’
Səm pa čÿ:st na psi, nã:m bənga gná:rje,
mi nabən na pÿ:maga. – Seč pa čisto na
psu, nimam nobenega denarja, mi noben
ne pomaga.

☐ SSKJ ~ (priti na psa), SSF (678) **bíti**
na psù /ekspr.; pren./ 1. *biti v (finančno,*
materialno) težkem, neprijetnem položaju

2 **delati s kom** <še slabše> **ko s psom** •
dá:lat s kuṣṣ <šjē slà:bi> ku s pęsam/
psàm ‘zelo grdo ravnati s kom’

Sa dá:lal ž jÿ:m ku s pęsam (šjē slà:bi ku
s psàm). – So delali z njim ko s psom (še
slabše ko s psom).

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

3 **je tako, ko bi dal psu (mački) klobaso**

• *takÿ:, kę-b dà:ŷ pęsi (mà:čki) klabá:sa*
‘posojeno ne bo vrnjeno’

Tÿ:j pa takÿ:, ku-p dà:ŷ pęsi (mà:čki)
klabá:sa. – To je pa tako, ko bi dal psu
(mački) klobaso.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

4 **imeti se rad (zastopiti se) ko pes pa**
mačka • *męt sje rät (zastuópet sje) ku pęs*
pa mà:čka ‘ne se marati, sovražiti se’

Sjē mà:ta rá:da (sje zastuópta) ku pęs pa
mà:čka, pa sta šjē kàr skęp. – Se imata
rada kot pes pa mačka, pa sta še kar sku-
paj.

☐ SSKJ ~ **se gledata kot pes in mačka**
sovražita se, SSF (678) ~ **bíti kot pès in**
máčka /ekspr.; primera/; (679) *glédati se*
kot pès in máčka /ekspr.; primera, nava-
dno 3. os. dv. *gledata se*, tudi mn./ *sovra-*
žiti se, HSRPF ~

5 **iti ko pes po ledu** • *jęt ku pęs pu lięt*
‘hitro in prihuljeno’(se reče za koga, ki

ponižno odide, ko ga kdo nažene)
Je šù ku pès pu liét. – Je šel ko pes po ledu.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

6 ko stekel pes • ku stiéku pès ‘napadalno, jezno’

Kugá:-t-pa jè, sè-s tà:k ku stiéku pès. – Kaj pa ti je, saj si tak ko stekel pes.

☐ SSKJ –, SSF **kot stékel pès** /ekspr.; primera/ **1. divje, napadalno**, HSRPF –

7 lagati se ko pes • lègàt sje ku pès ‘pogosto, veliko se lagati’

Sje lá:žje ku pès, lie gdú: mu-ù šje kèj var-jjeu! – Se laže ko pes, le kdo mu bo še kaj verjel.

☐ SSKJ –, SSF (681) ~ **lagáti kot pès [têče]** /ekspr.; primera/ *zelo lagati*; sop.: **lagáti kot cigan**, HSRPF –

8 lagati se, ko pes teče • lègàt sje ku pès tjá:čje ‘pogosto, veliko se lagati’

Ankà:r mu na varjèm, lá:žje, ku pès tjá:čje! – Nikar mu ne verjemi, laže, ko pes teče!

☐ SSKJ +, SSF (681) ~ **lagáti kot pès [têče]** /ekspr.; primera/ *zelo lagati*; sop.: **lagáti kot cigan**, HSRPF +

9 len ko pes (šek, šekast pes; trot) • là:n ku pès (šà:k, šá:kast pès; trùot) ‘zelo len’
S-là:n ku pès (šà:k, šá:kast pès; trùot), pramá:kàn sje že kàm! – Si len ko pes (šek, šekast pes; trot), premakni se že kam!

☐ SSKJ –, SSF (681) **lén kot pès** /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo len*; sop.: **len, da smrdi; len kot fuks; len kot kla-da**, HSRPF –

10 nagnati koga ko psa • nagnàt kièrga ku psà ‘neusmiljeno odpustiti koga z dela, odgnati od hiše ipd.’

Dèsièt là:t jèm je fèjst dá:lau, na kùonc sa ga pa naganá:l ku psà. – Deset let jim je fejšt ‘zelo’ delal, na koncu ‘na zadnje’ so ga pa nagnali ko psa.

☐ SSKJ –, SSF (680) ~ **kot psà** /slabš.; primera/ **1. brez usmiljenja, kruto**, HSRPF +

11 nesrečen ko pes v cerkvi <ki ga vsak brcne> • nasriéčèn ku pès u cièrku <kè ga usà:k bàrcne> ‘zelo nesrečen’

Sàm nasriéčèn ku pès u cièrku <kè ga usà:k bàrcne>. – Sem nesrečen ko pes v cerkvi <ko ga vsak brcne>.

☐ SSKJ = SSF (680) ~ **kot pès v cèrkvi** /ekspr.; primera/ *odveč, nezaželen*, HSRPF –

12 ni vreden, da bi ga pes poscal • nà:j urá:dàn, dje-b ga pès puscà:u ‘je popolnoma ničvreden’

Na sèkìerej sje zarat jéga, nà:j urá:dàn, dje-b ga pès puscà:u. – Ne sekiraj se zaradi njega, ni vreden, da bi ga pes poscal.

☐ SSKJ –, SSF –

13 pes (maček) pri klobasi ni še nikoli dolgo spal ‘izkoristiti priložnost oz. naravnega nagona ni mogoče zatreti’

Pès (má:ček) pər klabá:s nej šje-nkùòl dáuk spà:u. – Pes (maček) pri klobasi ni še nikoli dolgo spal.

☐ SSKJ –, SSF –

14 sestradan ko pes • sèstrá:dan ku pès ‘zelo, močno lačen’

Sàm pəršù s xùostje, zmà:tran, sèstrá:dan ku pès, damà: pa nèč skù:xanga, nèč zaúkù:rjenu; kà: sàm atù, spà:t sàm šù, pa-j blù:. – Sem prišel iz hoste ‘iz gozda’, zmatran ‘utrujen’, sestradan ko pes, doma pa nič skuhanega, nič zakurjeno; kaj sem hotel, spat sem šel, pa je bilo.

☐ SSKJ ~ (lačen), SSF (682) **sestrádan kot pès**, gl. (681) **láčen kot pès** /ekspr.; primera/ *zelo lačen*: sop.: **lačen kot volk**, HSRPF ~ (**lačen kot pes**)

15 **skočiti ko pes na kost** • *skúá:čēt ku pès na kù:st* 'zgrabiti ponujeno priložnost, planiti na kaj'

Šje ná:səm da kùonca puvá:daŭ, je žje plá:nu ku pès na kù:st. – Še nisem do konca povedal, je že planil ko pes na kost.

☐ SSKJ –, SSF (680) ~ **kot pès na kóst** /ekspr.; primera/ *hlastno, hitro popadljivo*; HSRPF –

16 **spraviti na psa (kant) koga** • *sprá:ūt na psà (kànt) kiérga* 'povzročiti finančni, materialni propad'

Dá:ŭki sa màškiérga sprá:uəl na psà (kànt). – Davki so marsikoga spravili na psa (kant).

☐ SSKJ +, SSF (682) **správití kóga/kàj na psà** /ekspr.; pren./ 1.

17 **še pes ne povoha koga, kaj**, tudi v pogojniku • *šje pès na puvùoxa kiérga, kèj* 'kdo, kaj je zelo slab'

Buš žje vù:du, ku-ŭš stàr, tje šje pès na-ŭ puvùoxaŭ, ku-s takù gàrt. ■ *Sè-j kù:xa-la, ampèk takù zanèč, dje-p šje pès na puvùoxaŭ.* – Boše že viedel, ko boš star, te še pes ne bo povohal, ko si tako grd. ■ Saj je kuhala, ampak tako zanič, da bi še pes ne povohal.

☐ SSKJ +, SSF –

18 **tresti se ko pes na kuzli** • *trjèst sje ku pès na kù:zèl* 'zelo se tresti, drgetati (od mraza, vznemirjenosti ipd.)'

At sà:mje pužrâ:šnast se-j trjèsu ku pès na kù:zèl, k-nà:j vâ:du, al bùò kej dÿ:bu al nèč. – Od same požrešnosti se je tresel ko

pes na kuzli, ko 'ker' ni vedel, ali bo kaj dobil ali nič.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

19 **ubog (revež) ko pes na ketni 'verigi'**

• *bùòk (rièvèš) ku pès na kiétàn* 'zelo reven in v težkem, brezizhodnem položaju' *Sè-t prà:uəm, səm bì:ŭ učà:s lá:čèŋ, zièb-lu mè je, ja rièvèš ku pès na kiétàn, pa ná:s mu bènmu za pujà:mrat.* – Saj ti pravim, sem bil včasih lačen, zeblo me je, ja revež ko pes na ketni 'verigi', pa nisi imel nobenemu za pojamrat.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

20 **vedeti, kam pes taco moli** • *vâ:dèŭ, kà:m pès tá:ca mulj:* 'vedeti, kaj je skrivni namen govorjenja, ravnanja koga'

Kàr nièxej, sa vâ:m, kà:m pès tá:ca mulj:

■ *Jèst žje vâ:m, kà:m pès tá:ca mulj:, mə nà:j trá:ba gauá:rt.* – Kar nehaj, saj vem, kam pes taco moli. ■ Jaz že vem, kam pes taco moli, mi ni treba govoriti.

☐ SSKJ +, SSF (682) **védeti, kám pès táco molí** /ekspr.; pren./

21 **zebsti koga ko psa** • *zièpst kiérga ku psà* 'zelo zebsti koga'

Səm stá:la tam u ciérku u tistèx šj:lnèx, kè škùornu ná:səm mà:la, me-j zièblu ku psà. – Sem stala tam v cerkvi v tistih šolnih 'nizkih čevljih', ko 'ker' škornjev nisem imela, me je zeblo ko psa.

☐ SSKJ +, SSF (680) ~ **kot psà** /slabš.; primera/ 2. *zelo, močno*, HSRPF –

petelin

1 **s kuram spat pa s petelini vstati gl. kura**

2 **s petelini vst(aj)ati** • *s pèŭèl:j:nəm ustàt (ustà:jèŭ)* 'zelo zgodaj vsta(ja)ti' *Ku sa žièl al pa kusj:l, sa s pèŭèl:j:nəm ustajá:l.*

– Ko so želi ali pa kosili, so s petelini vs-tajali.

☐ SSKJ +, SSF (692) **vstájati s petelíni** / ekspr.; pren./ *zelo zgodaj vstajati*

3 se drži (šopiri, postavlja) ko petelin na gnoju • *sje dəržì: (šəpì:r, pustá:ulìe) ku pətjá:lən na gná:j* ‘se dela pomembnega, se baha’

Lěj-ga, sje dəržì: (šəpì:r, pustá:ulìe) ku pətjá:lən na gná:j. – Lej ga, se drži (šopiri, postavlja) ko petelin na gnoju.

☐ SSKJ +, SSF (692) ~ **kot petêlin na gnôju** /ekspr.; primera/ *ponosno, bahavo*, HSRPF +

4 spustiti rdečega petelina zastar. • *spəstət ardiéžga pətəlì:na* ‘namenoma kaj zažgati, povzročiti požar’

Mù-j ardiéžga pətəlì:na na strá:xuə spù:stu. – Mu je rdečega petelina na streho spustil.

☐ SSKJ +, SSF (692) **spustiti rdečega petelina**; gl. **rdéči petêlin** /ekspr.; pren./ *požar*

turški petelin/petelinček

1 biti ko dva turška petelinčka • *bət ku dvá: tú:rška pətəlì:nčka* ‘biti prepirljiv, kar naprej se tepsti’

Kar naprà:j sje ná:kej rà:usata; al sta ku dvá: tú:rška pətəlì:nčka. – Kar naprej se nekaj ravsata; ali sta ko dva turška petelinčka.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

2 držati se ko turški petelin • *dəržət sje ku tú:rški pətjá:lən* ‘delati se pomembnega, držati se grobo (čeprav neupravičeno)’

Sje dəržì: ku tú:rški pətjá:lən; lìè za ku-gá:! – Se drži ko turški petelin; le za kaj!

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

pišče

1 pečena piščeta letijo v rit komu • *pəčá:nje pì:ščəta lətìè u rət kiərmu* ‘brez truda se komu zelo dobro godi’

Čie mì:sləš, dje tə bùəda u Nà:mčij pa pəčá:nje pì:ščəta u rət lətá:lje, sje pa xudju: muótəš. – Če misliš, da ti bodo v Nemčiji pa pečena piščeta v rit letela, se pa hudo motiš!

☐ SSKJ ekspr., SSF (705) ~ **pečene piške létajo [kómu] v ústa** /ekspr.; pren./

prasica

1 delati s čim ko prasica z mehom • *dá:lat s kuəm (čì:m) ku prasí:ca z mǎ:xam* ‘1. ravnati s čim grdo, malomarno; 2. biti potraten’

Tù:k smuə dà:l za ta stròj, zděj pa dà:laš z nì:m ku prasí:ca z mǎ:xam. – Toliko smo dali za ta stroj, zdaj pa delaš z njim ko prasica z mehom.

☐ SSKJ ~ (svinja), SSF **délati s kóm/čím kot svínja z méhom** /slabš.; primera/ *dela-ti s kom, čim grdo, malomarno*, HSRPF –

2 ko bi prasici gartrožo ‘vrtnico’ v rit vtaknil šalj., zastar. • ‘neprimerno, neustrezno (se obleči oziroma okrasiti)’

S-tà:k, ku bi prasí:c gá:rtražje u rət utá:knu. – Si tak, ko bi prasici gartrožo v rit vtaknil.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

3 pasati ‘pristajati’ komu kaj ko prasici sedlo • *pà:sat kiərmu kej ku prasí:c sjá:dlu* ‘biti kaj neprimerno, neustrezno za koga’

Děj tu dàl, ti pà:šje ku prasí:c sjá:dlu. – Daj to doli, ti paše ko prasici sedlo.

☐ SSKJ vulg. = SSF (939) ~ **pristájati kómu kot svínji sêdlo** /ekspr.; primera/; sop.: **podati se komu kot kravi sedlo**, HSRPF –

4 **prasica pijana** • *prasì:ca pjà:na* 'kot groba zmerljivka pijanemu človeku'
Prasì:ca pjà:na, lje gdá:j tje-ų pá:męť srięćęla! – Prasica pijana, le kdaj te bo pamet srečala!

☐ SSKJ ~ (svinja), SSF –

prase

1 **ko ta trinajsto prase** • *ku ta trj:najst/triná:jst prasie* 'zaničevan, odveč'
Səm pər xj:š ku ta trj:najst/triná:jst prasie. – Sem pri hiši ko (ta) trinajsto prase.

☐ SSKJ –, SSF (745) **kot trínajsto práse**, gl. **trínajsto práse** /pog. ekspr.; pren., v povedni rabi, tudi kot primera/ *kdor, kar je odveč, nepotreben, nepotrebno*, HSRPF –

raca

1 **hoditi ko raca** • *xuá:dęť ku rá:ca* 'počasi, nerodno, zibaje se'

Ku me-j tà:lje pà:ųčęk na nuók buá:lu, səm xudj:la ku rá:ca. – Ko me je tale pavček na nogi bolel, sem hodila ko raca.

☐ SSKJ ~, SSF (784) **hodíti kot ráca** /ekspr.; primera/ *zibaje se, na široko hoditi*, HSRPF –

2 **ko bi race skubil** • *ku-p rá:cje skj:bu* 'zamudno delo'

Mà:m spęť kurięńčęk za plá:t; tų:j pa ku-p rá:cje skj:bu. – Imam spet korenček za pleti; to je pa ko bi race skubil.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

purman

1 **rdeč ko purman (kuhan rak)** • *ęrdjěć ku kų:xan räk (pų:rman)* 'zelo rdeč'

Sje mu vj:t, dję lá:žje, je rdjěć ku pų:rman (kų:xan räk). – Se mu vidi, da laže, je rdeč ko purman (kuhan rak).

☐ SSKJ = SSF (780) ~ **rděć kot purán** (ekspr.; primera, v povedni rabi; sop.: **rdeč kot kri, rdeč kot kuhan rak**, HSRPF ~ (puran)

telek

1 **letati ko telek brez glave** • *lã:tat ku tjã:lęk bręz glã:vje/glavię* 'brezciljno, zmedeno tekati sem in tja'

Je lã:taų, ku tjã:lęk bręz glã:vje/glavię. – Je letal, kot teliček brez glave.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

vol

1 **gledati ko zaboden vol** • *gliędat ku zabudjën uųu* 'gledati zelo neumno ali začudeno'

Səm mu rięku, dję na-ų nęć s tà:ga, pa me-j gliędaų ku zabudjën uųu. – Sem mu rekel, da ne bo nič iz tega, pa me je gledal ko zaboden vol.

☐ SSKJ pog., SSF (1048) **ględati kãkor zabôden vól** /ekspr.; primera/, HSRPF +

2 **lačen, da bi vola pojedel** • *lá:čęn, dję-p uá:la puju* 'zelo lačen'

Səm lá:čęn, dję-p uá:la puju. – Sem lačen, da bi vola pojedel.

☐ SSKJ ekspr., SSF (1048) **láčęn, da bi vólã pojédel** /ekspr.; primera/

3 **močan ko vol** • *mučã:n ku uųu* 'zelo močan'

Nãš á:ta je bių mučã:n ku uųu. – Naš ata je bil močan ko vol.

☐ SSKJ –, SSF (1048) **močãn kot vól** /ekspr.; primera/; sop.: **močan kot bik; močan kot konj; močan kot medved**, HSRPF +

4 **tepen ko vol** • *tjá:pæn ku uųu* 'zelo tepen'

Čje ná:səm ta prã:ų cà:jt žvã:ųdję adri:xtaų, səm bių tjã:pæn ku uųu. – Če nisem pravi čas živalde odrihtal 'živino nakrmil in skidal gnoj', sem bil tepen ko vol.

☐ SSKJ + = SSF (1048) ~ **tępsti kóga kot vólã** /ekspr.; primera/ *zelo tepsti koga*, HSRPF –

5 **tudi s parom volov ne** • *tut s pá:ram ulj: nje* 'na noben način'

Tut s pá:ram ulj: mje na pramá:knəš (dabj:š), dje-p ancùoj šje kam šù. – Tudi s parom volov me ne premakneš (dobiš), da bi nocoj še kam šel.

☐ SSKJ +, SSF –

6 **za vola ubiti** • *za uá:la ubèt* 'zelo dobro, kvalitetno, močno'

Zdèj pa žje na-m niéxaj; mam kà:rtje za uá:la ubèt. ■ Ta vj:n je pa za uá:la ubèt. – Zdaj pa že ne bom nehal; imam karte za vola ubiti. ■ To vino je pa za vola ubiti.

☐ SSKJ +, SSF –

žrebec

1 **biti pravi žrebec** *zastar.* • *bèt ta prà:u žrã:bęc* 'biti močan, postaven, (poželjiv in poželenja vredn) moški'

Sa ne usà:k, ampak kiér je biu pa ta prà:u žrã:bęc. – Saj ne vsak, ampak kateri 'kdo' je bil pa pravi žrebec.

☐ SSKJ +, SSF –

2 **brihten 'poskočen, živahen' ko žrebec** *zastar.* • *brj:xtən ku žrã:bęc* 'zelo poskočen, živahen'

Zdèj səm žje stàr, učà:s səm biu pa brj:xtən ku žrã:bęc. – Zdaj sem že star, včasih sem bil pa brihten 'poskočen živahen' ko žrebec.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF +

3 **skakati ko žrebec** *zastar.* • *ská:kat ku žrã:bęc* 'kar naprej, neprestano skakati'

Umiér se mà:u, sa nã:j trá:ba ská:kat ku žrã:bęc. – Umiri se malo, saj ni treba skakati ko žrebec.

☐ SSKJ –, SSF –, HSRPF –

5.3 Dodatek slovarju frazemov: pregovori in reki

Del frazeologije v širšem smislu so tudi pregovori in reki, dostikrat v skrajšani obliki izvor nestavnega frazema (tipa *Kovačeva kobila je zmeraj bosa v kovačeva kobila*), zato se pri raziskovanju frazemov na terenu s pomočjo vprašanj po pomenu frazema informatorjem pogosto vzbudi asociacija prav nanje. Ker pa raziskovanje ni potekalo na način, ki bi rezultiral čim popolnejšo zbirko le-teh, dobljenih 16 navajam kot prilogo slovarskega dela tega prispevka z namenom, da morda v zakladnico kratkih (ljudskih) modrosti dopolni vsaj s kakšno različico če že ne novostjo.⁸

Kovačeva kobila je zmerom bosa. *rek* 'pri poklicnih storitvah svojca pridejo domači zadnji na vrsto' *Kuvá:čęva kubj:la je zmięram buá:sa.*

Šenkanemu konju ni na zobe za gledat. *rek* 'podarjenega se ne kritizira' *Šięnkanmu kùoj nã:j na zùbje za gliédat/na gliędamu na zùbje.*

Krava pri gobcu molze. *rek* 'količina mleka je odvisna od krmljenja krave' *Krá:va pər gùopci má:uzje.*

Ponoči je vsaka krava črna. *rek* 'v določenih okoliščinah se človek zadovolji tudi z manj kvalitetnim' *Puná:č je usà:ka krã:va čárna.*

Še slepa kura zrno najde. *rek* 'vsakemu se kdaj kaj posreči' *Šje slã:pa kù:ra zà:rən ná:jde.*

⁸ Za boljšo razvidnost živalske sestavine je ta podčrtana.

Sveta Neža kuram rit odveže. *rek* 'po godu sv. Neže začno kokoši nesti' *Sveta Nežje kù:ram rět adviěžje.*

Če mačku na rep stopiš, zacvili. *rek* 'se reče, ko se kdo preburno odzove na določene besede in s tem posredno izda svojo krivdo' *Čje má:čki na riép stùppěš, zacvì:l.*

Kadar mačke ni doma, miši/miške plešejo. *preg.* 'ko ni nadzora, se marsikaj dogaja' *Kadar mà:čkje nej damà:, mỳ:š/mỳ:škje pliěšje.*

Mačka (maček) naredi dobro gospodinjo. *rek* 'mačka (maček) pripravi koga, da za sabo pospravlja' *Mà:čka/má:čk nardì: dá:bra guspudì:je.*

Kdor je predober, je oslu podoben. *preg.* 'prevelika dobrota se lahko tudi maščuje' *Gdù:r je praduóbar, je à:sli puduóban.*

Pri jedi ima še pes rad mir. *rek* 'pri jedi se ljudi ne moti' *Pər já:t ma šje pēs rat miēr.*

Tisti pes, ki veliko laja, malo grize. *preg.* 'kdor veliko govori, malo stori' *Tì:st pēs, kē vėlì:ka là:je, má:u grì:zje.*

Izgovor je dober, če ga pes na repu prinese. *preg.* 'v sili je dobro vsako opravičilo' *Zgù:var je duóbar, čje ga pēs na riép pərnjá:sje.*

V španoviji še pes crkne. *preg.* 'od družabništva ni prave koristi' *U španavì:j šje pēs cārknje.*

Vsako tele ima svoje veselje, <vsak bik pa svoj štrik>. *rek* 'ljudje imajo različne interese' *Usà:k tjá:lie ma sù:j vęsjá:lie, <usà:k bēk pa suj štrēk>.*

Bolje je prišparano jajce kot sneden vol. *preg.* 'če je še tako malo, je bolje od velikega, ki ga nimaš' *Bù:l je ta pəršpà:ran já:je ku ta snà:dən uóu.*

6 Sklep

Vsaka nova raziskava vsaj segmenta narečnih frazemov potrjuje dejstvo, da je obseg frazeologije slovenskega jezika mnogo večji, kot ga do sedaj izkazujejo leksikografska dela knjižnega jezika. Raziskave narečne frazeologije poleg bogatenja sodobne spošnoslovenske frazeologije prispevajo tudi k historični frazeologiji, ker zaradi natančne lokalizacije in avtentičnosti nastanka miselne predstave lažje pojasni izvor teh, prostorsko bolj zamejenih frazemov.

LITERATURA

- Karničar, Ludvik. 1994. Živali v frazeologiji koroških slovenskih narečij. *Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu*. Celovec. 119–126.
- Trampusch, Tatjana. 1999. Živalska frazeologija v govoru vasi Dob pri Pliberku na avstrijskem Koroškem. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies*. 2: 109–127.

SLOVARJI

- Fink Arsovski, Željka et al. (za slovenščino Kržišnik, Erika) 2006. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra. [HSRPF]
- Keber, Janez. 2011. *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Menac Antica; Fink-Arsovski, Željka; Venturin, Radomir. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

SPLETNI VIRI

- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> [SSKJ]

SUMMARY

NAMES OF DOMESTIC ANIMALS IN IDIOMS OF THE LOCAL SPEECH OF ŠENTRUPERT

In the Slovenian local speech of Šentrupert and its surroundings (the eastern part of Lower Carniola) there are 99 phraseological units (e.g. idioms), containing a name for a domestic animal. These idioms are noted and then analysed semantically and partly formally. They are arranged in lexicographical order and compared with Standard Slovenian idioms according to their occurrence in lexicographical sources. As many as 30 dialectal idioms are not recorded in Standard Slovenian sources. Such state stimulates further researches in the field of dialectal phraseology. Even though the research was focused on non-sentence idioms, there are also 16 proverbs and sayings included. The idioms are divided due to animal species when they are analysed. Semantic analysis shows animal characteristics and roles in humans. As expected, they are usually negative. The most frequently represented animal species are *cattle* (27 idioms), *dog* (23) and *poultry* (16), followed by *ungulates* (11), *cat* (10), *small cattle* (7) and *pigs* (5). Among individual animals *dog (pes)* is by far the most frequent (21). In the formal sense, there are almost 60% comparative idioms.

Keywords: *animal idioms, dialectal phraseology in paremiology, domestic animals in idioms, the local speech of Šentrupert*

